

Hver syvende person blir årlig utsatt for lovbrudd. Ungdom er mest utsatt, og risikoen blir mindre med økende alder for de fleste typer lovbrudd. Det utøves flere voldshandlinger enn tyverier mot privatpersoner. Hvert sjettede tilfelle av vold, og to tredjedeler av alle tyverier, blir anmeldt til politiet.

Reid Jone Stene

Dette er noen av de mange resultatene fra de seks Levekårsundersøkelsene (LKU) om folks utsatthet for lovbrudd som Statistisk sentralbyrå (SSB) har gjennomført i perioden 1983-2001. SSB publiserer nå for første gang resultatene fra alle de ulike spørsmålene som er stilt i disse undersøkelsene.

LKU 2001 viser at 14 prosent, omtrent hver syvende person, av den voksne befolkningen ble utsatt for ett eller flere tilfeller av vold, trusler, tyveri eller skadeverk i løpet av ett år. Både i 1991 og 1997 var det hele 17 prosent, eller hver sjettede person, som ble utsatt for minst ett tilfelle av disse lovbruddene. Fra 1987 og frem til i dag har det vært et stabilt omfang på drøyt 5 prosent som årlig utsettes for vold og trusler om vold (Stene 2003a). Andelen av befolkningen som er utsatt for tyveri og skadeverk er imidlertid blitt mindre i løpet av de siste årene. Fra å være rundt 13 prosent som ble utsatt for tyveri og skadeverk i 1991 og 1997, var det 10 prosent av den voksne befolkningen som ble utsatt for dette i 2001. Den siste undersøkelsen viser en nedgang i andelen personer som er utsatt for både rene tyve-

LKU om utsatthet for lovbrudd

Levekårsundersøkelsene (LKU) i 1983, 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001 inneholdt spørsmål om befolkningens utsatthet for lovbrudd i løpet av ett år. Hver av disse seks undersøkelsene har inneholdt et representativt bruttoutvalg på 5 000 personer i befolkningen 16 år og over. Av disse til sammen 30 000 er det hele 22 000 som har svart på spørsmål om deres utsatthet for lovbrudd.

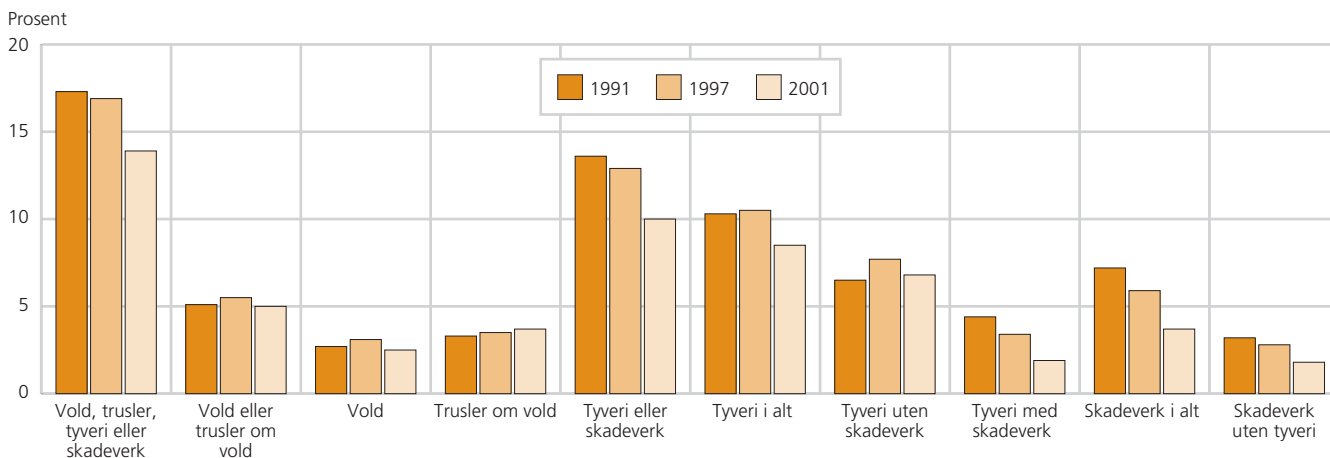
I de seks undersøkelsene er det stilt en noe ulik mengde spørsmål om ulike typer og omstendigheter rundt lovbrudd: I alle undersøkelsene er befolkningen spurt om deres utsatthet og uro for vold og trusler. I tre av undersøkelsene (1983, 1997 og 2001) har alle ofre for vold og trusler fått tilleggsspørsmål om ulike forhold knyttet til inntil seks tilfeller av vold og trusler. I tre av undersøkelsene (1991, 1997 og 2001) er alle spurt om deres utsatthet for tyveri og skadeverk. I disse undersøkelsene er ofrene for tyveri og skadeverk også fulgt opp med flere spørsmål knyttet til inntil seks tilfeller av tyveri og skadeverk som de hadde opplevd i løpet av det foregående året.

SSB har nå gjennomgått resultatene fra disse undersøkelsene på nytt for å gjøre hovedresultatene fra denne omfattende kartleggingen mer tilgjengelig for offentligheten.

Mer om den generelle metoden for gjennomføringen av LKU i Andersen mfl. (2001), om metode og innhold i siste LKU om lovbrudd i Vågane (2002) og annen dokumentasjon fra tidligere undersøkelser (SSB 2004a).

SSB vil i løpet av høsten 2004, blant annet på oppdrag fra Justisdepartementet, gjennomføre den samme undersøkelsen som i 2001. De to siste undersøkelsene vil da inneholde alle de sidene ved befolkningens utsatthet for lovbrudd som presenteres i denne artikkelen og i de statistikkene som nå er tilgjengelige i Statistikkbanken.

Reid Jone Stene er kriminolog og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (reid.jone.stene@ssb.no).

Figur 1. Utsatthet for lovbrudd i løpet av ett år, etter type lovbrudd. 1991, 1997 og 2001. Prosent av befolkningen 16 år og over

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

rier, rene skadeverk og tilfeller hvor det har skjedd tyveri og skadeverk samtidig.

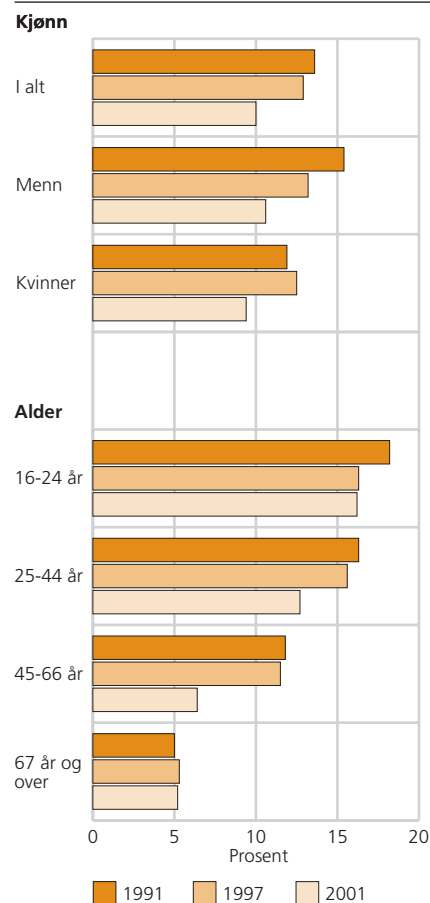
Selv om en mindre andel av befolkningen blir utsatt, trenger ikke dette å bety at det er mindre av denne type lovbrudd i Norge i dag enn for få år siden. Det kunne for eksempel vært slik at en stadig mindre andel av befolkningen ble mer belastet med flere lovbrudd. Ut fra LKU er det imidlertid tegn som tyder på en slik utvikling. Gjennomsnittlig ble ofrene for vold og trusler i LKU 2001 utsatt for 2,3 tilfeller i løpet av ett år. Ofrene i LKU 1997 ble tilsvarende utsatt for gjennomsnittlig 3 tilfeller av vold og trusler. Nedgangen i belastningen av antall tilfeller er ikke like tydelig for ofrene for tyveri og skadeverk, hvor ofrene i 1997 gjennomsnittlig ble utsatt for 1,3 tilfeller, og i 2001 for 1,2 tilfeller. Når det i tillegg er blitt færre ofre, tilsier dette en betydelig nedgang i tyverier og skadeverk mot privatpersoner. Samlet sett for vold, trusler, tyveri og skadeverk var med andre ord den voksne befolkningen i Norge mindre belastet med lovbrudd i 2001, enn fire år tidligere.

Mer vold og trusler enn tyveri

Når vi ser på utviklingen i alle hendelser rapportert i LKU, viser det seg at det totale antallet tilfeller av vold og trusler nærmer seg det totale antallet tilfeller av tyveri og skadeverk. I den siste undersøkelsen er det for første gang kartlagt noe flere tilfeller av vold og trusler om vold – enn tyverier. At noen i den voksne befolkningen blir offer for voldslovbrudd forekom med andre ord oftere enn at noen ble offer for tyverier.

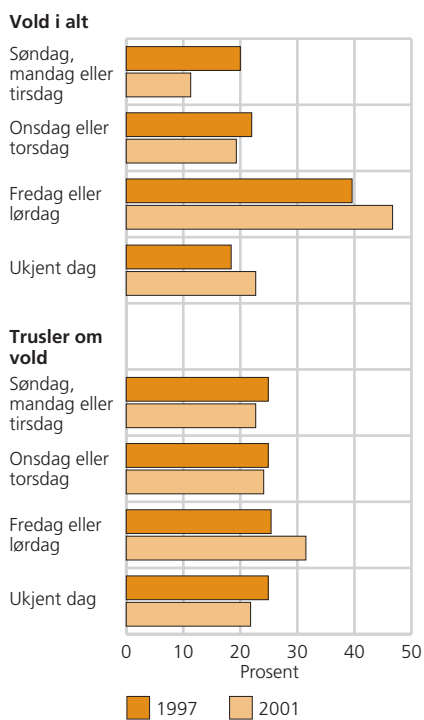
Omfanget av kriminalitet kan måles på ulike måter, blant annet ut fra andelen av ofre i befolkningen og hvor hyppig noen blir ofre i vårt samfunn – som vist ovenfor. En annen mer vanlig metode er å måle omfanget av ulovlige handlinger begått av lovbrøyttere. Denne, i større grad strafferettslige, metoden er sentral i Norges offisielle kriminalstatistikk – for eksempel over anmeldte lovbrudd. Men hva sier LKU da om omfanget av lovbrudd?

Tyveri og skadeverk er, i større grad enn vold og trusler, handlinger som kan ramme flere personer samtidig. Når det har vært et innbrudd i et hus eller i en bil, er det ofte flere, for eksempel i en familie, som blir rammet av

Figur 2. Utsatthet for tyveri eller skadeverk i løpet av ett år, etter kjønn og alder. 1991, 1997 og 2001. Prosent av befolkningen 16 år og over

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 3. Tilfeller av vold og trusler om vold, etter ukedag, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

det ene lovbruddet som har skjedd. LKU har da også henvendt seg til den intervjuede ved å spørre om "dere" har blitt utsatt for tyveri og skadeverk når informanten bor sammen med andre. I og med at det enkelte lovbruddet kan skape flere ofre, og at spørreundersøkelsen fremhever dette, vil omfanget av tyveri og skadeverk bli relativt høyere enn omfanget av lovbrudd begått av lovbrudtere. Dette kan ikke sies i like stor grad om vold og trusler, som i større grad rammer den enkelte hver gang et slikt lovbrudd skjer. I undersøkelsen spørres det da heller ikke om flere enn den intervjuede har vært utsatt for vold og trusler. Det er ut fra dette grunn til å tro at omfanget av voldslovbrudd i LKU 2001 kan være like stort eller større enn det totale omfanget av vinningslovbrudd og skadeverk. Vi har sett at det er noe flere tilfeller av tyveri enn vold og trusler i 2001. Hvis tyverier rammer flere personer enn den voldelige atferden, tilsier dette at voldslovbrudd ble utøvd betydelig oftere mot den voksne befolkningen enn tyveri: At noen bruker fysisk vold – eller truer med å gjøre det – ser ut til å skje langt oftere enn at noen stjeler av våre private eiendeler.

Ungdom mest utsatt for de fleste typer lovbrudd

Det er i LKU en helt klar sammenheng mellom utsatthet for lovbrudd og alder. I alle de tre undersøkelsene hvor vold, trusler, tyveri og skadeverk er kartlagt, er det med noen få unntak slik at man er mer utsatt jo yngre man er. Resultatene fra LKU 1991, 1997 og 2001 viser at minst hver fjerde person mellom 16 og 24 år blir utsatt for ett eller flere av disse lovbruddene i løpet av ett år. Blant de i alderen 25-44 år er det noe mindre vanlig, og i den siste undersøkelsen i 2001 var mer enn hver sjettede person i denne aldersgruppen utsatt for minst ett lovbrudd. De noe eldre blir langt sjeldnere utsatt. Samlet sett for alle undersøkelsene er det omtrent hver tiende person mellom 45 og 66 år, og rundt 6 prosent av de som er 67 år eller eldre som blir utsatt for minst ett lovbrudd. Ut fra andelen ofre er de yngste mest utsatt for alle typer lovbrudd i alle undersøkelsene – bortsett fra at aldersgruppen 25-44 år var like mye eller noe mer utsatt for trusler i 2001 og skadeverk med og uten tyveri i 1991 og 1997. Sammenhengen mellom alder og utsatthet er sterkest for vold, men tydelig også for tyveri.

Andelen av menn og kvinner som er utsatt for vold og trusler er omtrent like stor – med en viss overvekt av andel menn som utsettes for vold med fysiske skader, og en viss overvekt av andel kvinner som utsettes for trusler (Stene 2003a). Det er også slik at andelen menn og kvinner som blir utsatt for tyveri og skadeverk er omtrent like store i de to siste undersøkelsene. I LKU 2001 er det små forskjeller mellom kjønnenes utsatthet for de ulike typene tyveri og skadeverk. Dette til forskjell fra situasjonen i 1991, hvor det gjennomgående var en noe større andel menn enn kvinner som ble utsatt for både tyveri og skadeverk.

Helgevold og hverdagsvold

Gjennom tre levekårsundersøkelser har SSB kartlagt mer enn 1 100 tilfeller av vold og trusler, hvor omtrent halvparten er tilfeller av vold og halvparten er tilfeller av trusler om vold.

Selv om vold og trusler om vold skjer på alle dager og til alle tider på døgnet, er det klart fredeligere i begynnelsen av uka fra søndag og frem til og med tirsdag. Fra onsdag bygger det seg opp mot helgen, og relativt mange tilfeller skjer i løpet av de siste hverdagene av uka. Det er likevel slik at mer enn hvert tredje av alle tilfellene av vold og trusler om vold skjer på freda-

ger og lørdager. Trusler er imidlertid i langt større grad et hverdagsfenomen enn vold, og ser vi kun på de rapporterte voldsepisodene, er det i LKU 2001 nesten halvparten som skjedde på en fredag eller en lørdag.

Tidligere studier av overgrep anmeldt til politiet, tilsier at konsentrasjonen av helgevold er betydelig større blant mannlige enn kvinnelige voldsofre – selv om risikoen også er økende opp mot og i helgen for kvinner (Gundersen 2000). Det fremgår klart av de to siste LKU at det meste av volden som rammer de yngste skjer i helgene, og dette gjelder i nesten like stor grad for ungdom av begge kjønn. Den siste undersøkelsen viser også en klarere opphopning av helgevold mot de noe mer voksne kvinnene. LKU 1997 og LKU 2001 gir ellers et svært variert og usammenhengende bilde, blant annet fordi mer enn hvert femte tilfelle av vold og trusler har ukjent gjerningsdag. Det er derfor vanskelig å fastslå om aldersgruppene over 25 år, både blant kvinner og menn, utsettes for mer vold i helgedagene enn på hverdage.

Om det er relativt vanskelig å huske eller oppgi den eksakte ukedagen, ser det ut til å være noe mer klart for ofrene når på døgnet overgrepene skjer. Selv om vold og trusler forekommer hele døgnet, skjer en mindre andel av alle tilfellene om morgenen. Utover dagen og ettermiddagen, mot sen kveld, øker andelen tilfeller av vold og trusler betydelig. Det kan, spesielt i 2001, se ut til at trusler i større grad forekommer tidligere på kvelden enn voldsepisodene. Det er en spesielt stor andel av ofrene blant de yngste som blir utsatt nattetid. I aldersgruppen 16-24 år skjer 80 prosent av alle volds-tilfellene etter klokken seks om kvelden. Blant de mellom 45 og 66 år er det kun hvert tredje.

Som det fremgår av figur 4 er det i 1997 og 2001 markante forskjeller i andelen av vold som skjer i løpet av kvelden og natten. De signifikante forskjyningene av en større andel av volden til et senere tidspunkt på døgnet, tilsier at voldsproblemet i dag er størst etter midnatt. Som det fremgår av figur 1 er det imidlertid færre som ble utsatt for vold i 2001 enn i 1997. At vi i dag har mest vold om natten kan da like gjerne skyldes en nedgang i volden på kveldstid som en økning av volden på nattetid.

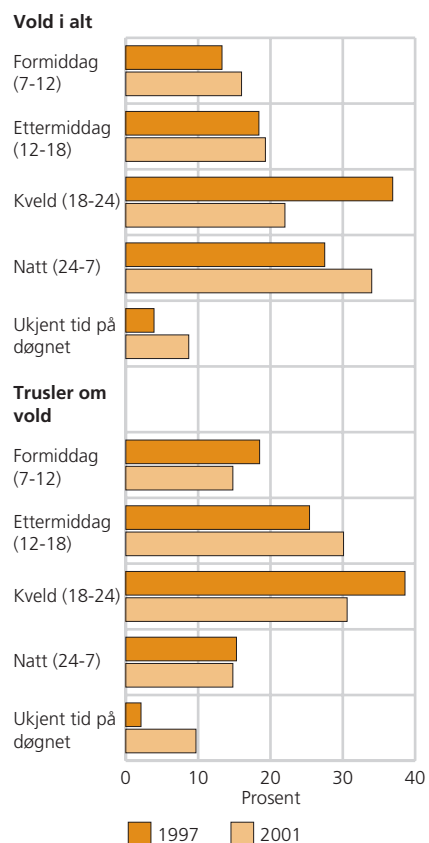
Rus og vold

En rekke undersøkelser viser en sammenheng mellom voldelig og truende atferd og bruk av alkohol og andre rusmidler (jf. Skjørten, Bjørge og Olausen 1999). Andre undersøkelser tilsier at flertallet av også ofrene er beruset når de blir skadet av vold (Engeland og Kopjar 2000).

I LKU 2001 oppgir ofrene at gjerningspersonen virket påvirket av rusmidler i 60 prosent av alle volds-tilfeller. Trusler utøves i større grad enn vold av personer som ikke er ruspåvirket. I 60 prosent av alle tilfeller hvor offeret var blitt truet med vold, var ikke den som truet påvirket av alkohol eller andre rusmidler. Kvinner blir i noe større grad enn menn truet uten at rus er involvert.

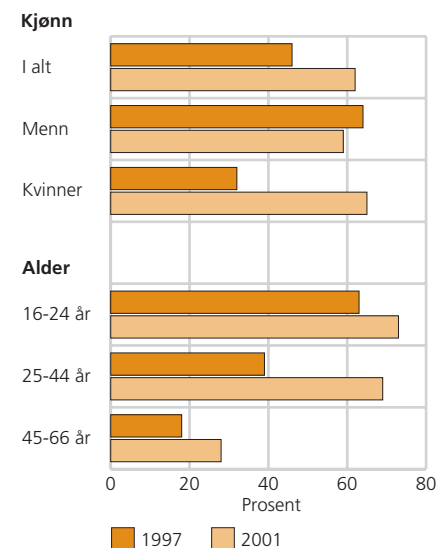
Sammenheng mellom alder og utsatthet for vold fra berusede personer er tydelig. De to siste LKU viser at risikoen for å bli utsatt for vold fra en beruset person er større jo yngre man er. Denne sammenhengen var imidlertid langt sterkere i LKU 1997. Det var da også store forskjeller mellom kvinner og menn – hvor en ruspåvirket gjerningsperson sto bak hvert tredje tilfelle av vold mot kvinner, og hele to tredjedeler av volden mot menn. I LKU

Figur 4. Tilfeller av vold og trusler om vold, etter tid på døgnet. 1997 og 2001. Prosent

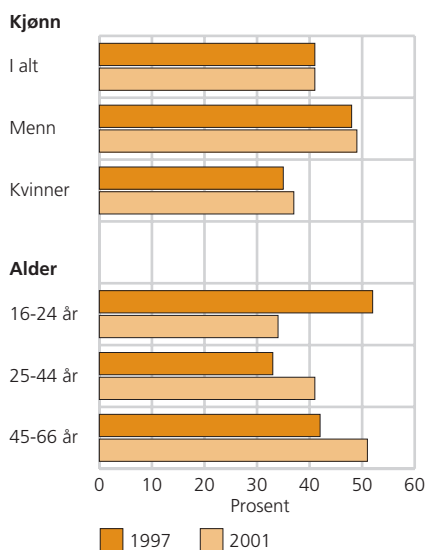
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 5. Tilfeller av vold hvor gjerningspersonen virket ruspåvirket, etter kjønn og alder til offer. 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 6. Tilfeller av trusler om vold hvor gjerningspersonen virket ruspåvirket, etter kjønn og alder til offer. 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

2001 var det derimot en noe større andel av volden mot kvinner enn mot menn, henholdsvis 65 og 59 prosent, hvor gjerningspersonen var påvirket. I den siste undersøkelsen er også rus en nesten like stor del av volden mot de mellom 25 og 44 som av volden mot de yngste, og utgjør omtrent 70 prosent av all vold i begge aldersgruppene. Selv om forskjellene ikke er store, er det nå kvinner i disse aldersgruppene som er mest utsatt for vold av påvirkede gjerningspersoner.

Vi har sett flere endringer fra 1997 til 2001 – med mer helge- og nattvold, et økt innslag av rus, en utjevning i utsattheten mellom kjønnene, og en mer lik utsatthet blant ungdom og de unge voksne. Disse forskyvningene har alle sammenheng med en endring i arena for hvor den rapporterte volden har skjedd.

Hvor skjer vold?

Samlet sett skjer en større andel av volden utenfor enn i de private hjem. I LKU 2001 hadde imidlertid en større andel av den rapporterte volden skjedd i tilknytning til bolig, sammenliknet med de to tidligere undersøkelsene. Dette gjelder både blant kvinner og menn. Det er en langt større andel av både vold og trusler om vold mot kvinner enn mot menn som skjer i nærmiljøet. I 2001 skjedde over halvparten av både all vold og trusler mot kvinner i eller ved egen eller andres bolig. Menn er i større grad enn kvinner rammet av vold når de er ute på offentlige steder. Det ser imidlertid ut til at menn rapporterer om mer vold både i det private og på arbeidsplassen i 1997 og 2001 enn i 1983. Hvert sjettede tilfelle av vold mot menn skjer nå i tilknytning til private boliger. I 2001 var det også slik at menn opplevde nesten like mye vold på arbeidsplassen eller studiestedet – fortrinnsvis fra kunder, pasienter eller klienter – som på andre offentlige arenaer. Når det gjelder trusler om vold, var menn i 2001 like utsatt både på den private arena og arbeidsplassen – som på offentlige utsteder.

Ut fra andre studier, blant annet de LKU som omhandler arbeidsmiljø, vet vi at mange sysselsatte – relativt ofte – opplever vold og trusler om vold på

Publisering av LKU om lovbrudd

Noen av hovedresultatene fra de enkelte undersøkelsene er publisert i NOS Levekårsundersøkelsen (SSB 1985, 1988, 1992, 1996 og 2001a) og i den senere tid i forbindelse med offentliggjøringen via Internett av de siste undersøkelsene (Statistisk sentralbyrå 1998, 1999 og 2002). Det er også publisert noen flere resultater i forbindelse med andre publiseringer (Olaussen 1995a og 1995b, Ellingsen 2001, Hjemdal 2002, Barstad og Kirkeberg 2003, SSB 2003 og Pape og Stefansen 2004). En gjennomgang av hovedresultatene om personers utsatthet for vold og trusler i perioden 1983-2001, er presentert i tidligere artikkel i Samfunnsspeilet (Stene 2003a). SSB har imidlertid ikke tidligere publisert en samlet statistikk som gir en fullstendig oversikt over alle de forhold som er kartlagt gjennom alle disse undersøkelsene. De oppfølgende spørsmål som ble stilt i 1983, 1991, 1997 og 2001 – og som gir oss en mer utdypende beskrivelse av hva befolkningen opplever av lovbrudd – er kun i begrenset omfang blitt publisert tidligere. Dette er med andre ord den første publiseringen av en fulldekkende statistikk over hovedresultatene fra alle LKU om befolkningens utsatthet for lovbrudd.

Nå også i Statistikkbanken!

Statistikkene er tilrettelagt i Statistikkbanken (Statbank.ssb.no/statistikkbanken/) – hvor brukere, ut fra de gitte muligheter, kan hente ut statistikkene etter egne ønsker.

arbeidsplassen (SSB 2001b, SSB 2003). Det er klare tegn til at denne type vold ikke i like stor grad blir fanget opp i LKU som omhandler lovbrudd. Det ser da ut til å være spesielt kvinner som ser bort fra en del fysiske konfrontasjoner i arbeidet. I LKU 1997 rapporterte imidlertid kvinnene om langt flere tilfeller av vold generelt, og vold på arbeidsplassen spesielt. Det var da hvert tredje tilfelle av vold mot kvinner som hadde skjedd på arbeidsplassen. Dette er en like stor andel som for menn i 1997 og 2001. I 1983 og 2001 rapporterer kvinner om svært få slike tilfeller. Bildet av vold mot kvinner i 1997 blir på grunn av dette noe ulikt det bildet vi får fra LKU i 1983 og 2001.

I 1983 økte andelen vold i det private sterkt med alderen. Det aller meste av volden blant de yngste – spesielt menn, skjedde i forbindelse med det offentlige utelivet. I de to siste undersøkelsene, og spesielt i 2001, finner vi også disse sammenhengene – men langt mindre tydelig enn før. Det er fremdeles slik at de aller fleste voldshendelser mot unge menn, nærmere 70 prosent i 2001, skjer i forbindelse med uteliv. Også blant unge kvinner er det flest tilfeller av vold som skjer på offentlige steder. Det er imidlertid slik at de yngste er mer utsatt for vold enn de eldre, og i omfang opplever de vel så mye vold på private arenaer som andre aldersgrupper. Når 40 prosent av alle voldstilfeller mot kvinner i alderen mellom 16 og 24 år skjer i tilknytning til boliger, kan vi derfor si at denne type vold er et like stort eller større problem for de yngste som for de noe eldre kvinnene. Dette til tross for at en enda større andel av den volden som de noe eldre kvinnene blir utsatt for, skjer i hjemmet eller andres private boliger.

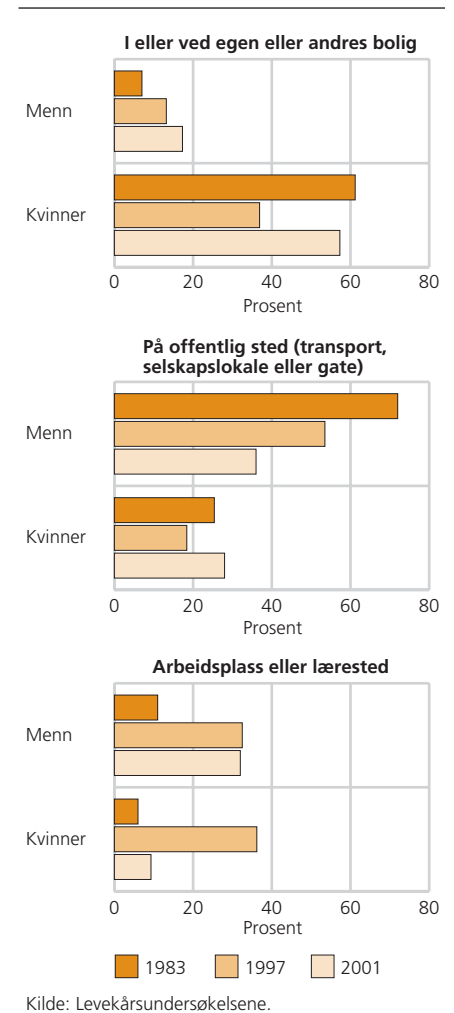
Voldsutøveren

En del av de overgrepene som skjer i private hjem, er familie- eller partnervold. Vold i familie eller parforhold kan imidlertid også skje andre steder, og vold i private hjem kan skje mellom personer som ellers har liten kjennskap til hverandre.

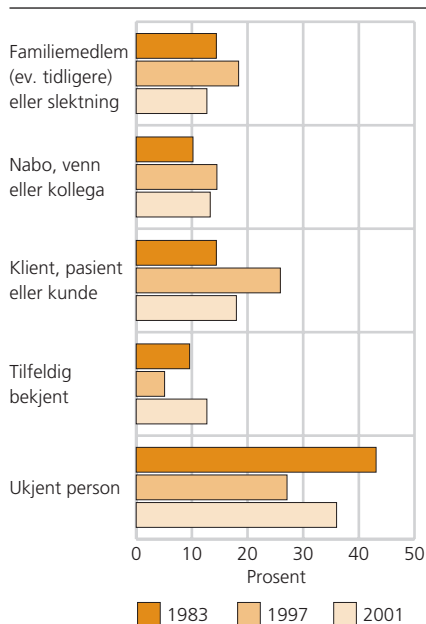
Den økte andelen av vold mot menn i og ved boliger har ikke sammenheng med at menn i økende grad blir utsatt for vold fra familie, inkludert ektefelle, eller slektning. Det er kun i 1997 at vi finner noen svært få tilfeller av familievold mot menn. Selv om Levekårsundersøkelsene ikke spør konkret om samlivsrelasjoner mellom offer og utøver, ser det heller ikke ut til at menn er særlig utsatt for vold fra ugifte partnere. Andre undersøkelser har funnet at en ikke ubetydelig andel menn opplever å bli utsatt for partnervold (Pape og Stefansen 2004). Enkelte studier tilsier at minst like mange menn som kvinner blant de unge voksne utsettes for partnervold (Pape 2003).

Om LKU i liten grad fanger opp familie- og partnervold mot menn, ser den i større grad ut til å gjøre det for kvinner. Hvert fjerde voldstilfelle mot kvinner i 2001 ble begått av nåværende eller tidligere familiemedlem eller slektning. Dette er en noe mindre andel enn i 1983, hvor dette hadde skjedd i mer enn hvert tredje tilfelle. Det totale omfanget av familievold var imidlertid størst i LKU 1997, da antall tilfeller av vold – spesielt mot kvinner – var langt høyere enn i de to andre undersøkelsene. De kvinnelige ofrene er i noe større grad enn menn også utsatt for vold fra andre i sine nærmeste relasjoner. Vi har sett at over halvparten av all vold mot kvinner skjer i tilknytning til private boliger. I 2001 ser det ut til at minst halvparten av denne volden er begått av andre enn familie og slekt – enten det er venn,

Figur 7. Tilfeller av vold, etter gjerningssted og kjønn. 1983, 1997 og 2001. Prosent

Figur 8. Tilfeller av vold, etter relasjon til gjerningspersonen. 1983, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

nabo, kollega eller helt eller delvis ukjente personer. Det er med andre ord en god del vold i hjemmene som ikke er familievold.

Vold i nære relasjoner og vold blant fremmede kan oppleves som svært ulike overgrep – både for offer og utøver. Helt ukjente personer står bak mer enn en tredjedel av alle tilfeller av vold og trusler om vold som beskrives i de tre LKU hvor dette er kartlagt. I 2001 var halvparten av volden begått av en tilfeldig bekjent eller helt ukjent person. I motsetning til tidligere LKU og andre undersøkelser, var andelen av vold begått av helt eller delvis fremmede i 2001 like stor for kvinner som for menn. Det er først og fremst de yngste mellom 16 og 24 år som opplever fysisk vold fra personer de ikke kjenner, henholdsvis 90 prosent av volden mot menn og 75 prosent av volden mot kvinner.

Politiet vet mye, men mange anmelder ikke

Det meste av volden og truslene om vold som rapporteres i LKU blir ikke kjent for politiet. Ifølge LKU 2001 ble drøyt 15 prosent av alle disse tilfellene anmeldt. Politiet hadde imidlertid fått kjennskap til hele 30 prosent av alle tilfeller av vold og trusler.

Av alle tilfeller av vold blir drøyt 12 prosent anmeldt. Anmeldelsestilbøyeligheten etter å ha blitt utsatt for vold ser ut til å ha vært svært stabil over lang tid, da det relativt sett ble anmeldt temmelig nøyaktig like mye av volden i 1983 som i 1997 og 2001. I 1983 var det omtrent like stor tilbøyelighet til å anmelde trusler om vold som å anmelde vold. I de siste årene, og da spesielt i 2001, ble imidlertid en større andel av truslene anmeldt. LKU styrker dermed antakelsen om at økningen i antallet anmeldte trusler de siste årene skyldes en økt tilbøyelighet til å anmelde, snarere enn en reell økning i omfanget trusler i Norge (SSB 2003). Det samme kan ikke sies i like stor grad om vold, hvor omfanget og anmeldelsestilbøyelighetene i LKU 1997 og LKU 2001 tilsier en viss nedgang i den politiregistrerte volden. Kriminalstatistikken viser snarere en klar økning i antall anmeldte voldslovbrudd i løpet av denne fireårsperioden (SSB 2004b). Det har tidligere vært lansert flere ulike årsaker til at disse to kildene viser en ulik utvikling (Stene 2003a). Denne gjennomgangen har imidlertid svekket to av de tidligere hypotesene: At det manglende samsvaret skyldes økt anmeldelsestilbøyelighet – eller at voldsofrene i LKU blir utsatt for flere voldslovbrudd enn før.

I tillegg til episodene som er anmeldt, kjenner politiet til like mange andre tilfeller av vold og trusler. Dette kan være situasjoner med såkalt "husbråk" eller episoder politiet kommer i kontakt med gjennom patruljering på offentlige steder. I 2001-undersøkelsen ble ofrene for første gang spurt om hva som var årsaken til at overgrepene ikke ble anmeldt eller kjent for politiet.

Ofrene for vold og trusler om vold har svært ulike grunner for ikke å ta kontakt med politiet når de blir utsatt. I nesten 30 prosent av alle tilfellene finner offeret det meningsløst – fordi de tenker at politiet likevel ikke kunne gjøre noe. I nesten hvert femte tilfelle er hendelsen, etter offerets oppfatning, en bagatell det ikke er bryet verdt å ta kontakt med politiet for. For en like stor andel oppgir ofrene at de rett og slett ikke vil blande politiet inn i hendelsen. I tillegg oppgir drøyt 8 prosent at de lot være å ta kontakt med politiet fordi de kjente gjerningspersonen.

Et av de mest bekymringsfulle resultat fra denne kartleggingen, er at en del ofre sier at de ikke tør å ta kontakt med politiet. Det finnes både voldsepisoder og trusler som forblir ukjent for politiet fordi offeret ikke våger å ta kontakt – av frykt for represalier fra overgriperen. Tilfellene er statistisk sett ikke mange, og kan være et tilfeldig utslag i LKU 2001. Det er likevel ikke til å komme bort fra at en frykt for represalier er oppgitt som årsak i mer enn hvert tiende tilfelle av vold som ikke blir kjent for politiet.

Mer skade for noen, men ikke grovere vold

Ofrene oppsøker relativt sjeldent helsepersonell etter en voldsepisode, og i 2001 gikk offeret for å få behandling i kun 16 prosent av alle tilfellene. Noen flere tilfeller medførte at offeret ble sykemeldt eller på annen måte hindret fra å gjøre sine daglige gjøremål. 10 prosent av alle tilfeller av vold endte med at offeret ble sykemeldt eller på annen måte hindret i sine daglige gjøremål i mer enn 8 dager. Selv om en relativt liten del av alle voldstilfellene i 2001 resulterte i at offeret oppsøkte helsepersonell eller fikk en lengre sykemelding, er andelen betydelig større enn i 1997. Det er imidlertid ikke grunn til å tro at vold i 2001 generelt er av en grovere karakter enn i 1997. Dette fordi det i 2001 også var rapportert lang færre tilfeller av vold som endte med fysiske kroppsskader eller merker.

Tyveri på offentlig sted og skadeverk på bil

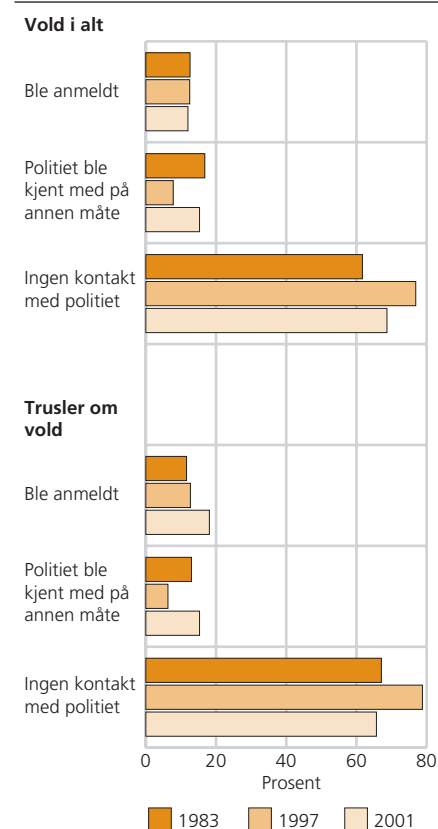
I de tre undersøkelsene i 1991, 1997 og 2001 er det kartlagt i alt 1 600 tilfeller av tyveri og skadeverk, hvor over halvparten er rene tyverier uten skadeverk, drøyt en fjerdedel er tyverier hvor det også har forekommet skader, og i overkant av 300 tilfeller er rene skadeverk.

Vi har sett at det er blitt færre ofre og mindre omfang av tyveri og skadeverk de siste årene. Det er en nedgang i antall tilfeller av rene tyverier og rene skadeverk – men den klart største nedgang ser vi i omfanget av tyverier som også omfatter skadeverk. Hendelser hvor andre ting blir ødelagt i forbindelse med tyverier utgjorde 40 prosent av alle tyveriene og hele 60 prosent av alle skadeverkene som folk opplevde i 1991. I 2001 utgjorde denne typen hendelser kun 20 prosent av alle tyverier og i underkant av halvparten av alle skadeverk.

Tyverier som også omfatter skadeverk, kan for eksempel skje i forbindelse med innbrudd i biler og boliger. I løpet av de siste årene er en mindre andel både av tyverier og av skadeverk begått overfor både biler og fritidshus. Men det er en noe større andel av alle tyveriene og skadeverkene som skjer i tilknytning til folks boliger. Det er imidlertid fremdeles slik at dette er langt fra den vanligste formen for tyveri og skadeverk som folk blir utsatt for. Omtrent hvert femte tilfelle av tyveri og nesten like stor andel av skadeverkene berører bostedet. De fleste skadeverk av denne type sammenfaller med tyveri, og denne type skader skjer oftere enn rene hærverk mot hus og leiligheter.

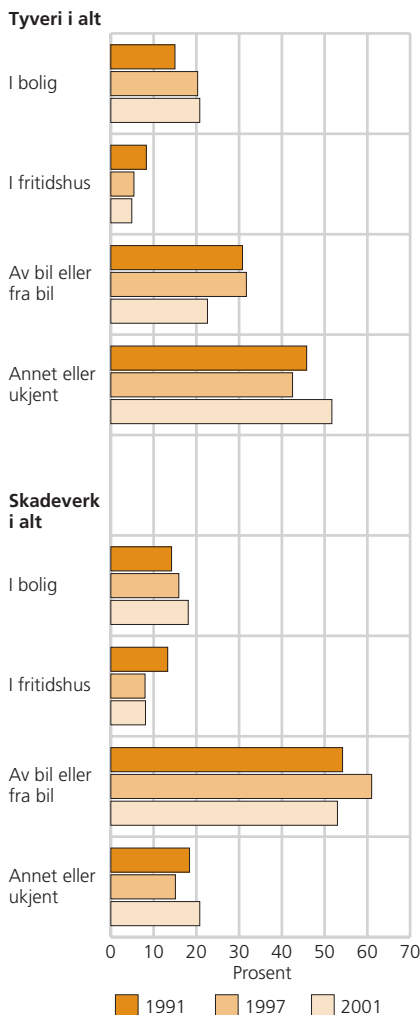
Tyveri skjer oftest andre steder enn i tilknytning til boliger, fritidshus eller biler. Resultatene fra LKU sier i liten grad noe om hvilke ting folk blir frastykket eller hvor ofrene opplever å bli utsatt – utover de private hjem, fritidsboliger og biler. Det vi imidlertid kan si ut fra LKU, er at tyverier skjer oftere utenfor disse private arenaene – enten det er på arbeidsplass, fritidsaktivitet, offentlige transportmidler, restauranter eller andre offentlige steder. Denne type tyverier utgjorde en større andel av de tyveriene som folk ble utsatt for i 2001. Ut fra nedgangen i det totale antallet tyverier i LKU

Figur 9. Tilfeller av vold og trusler om vold, etter politiets kjennskap til hendelsen. 2001. Prosent

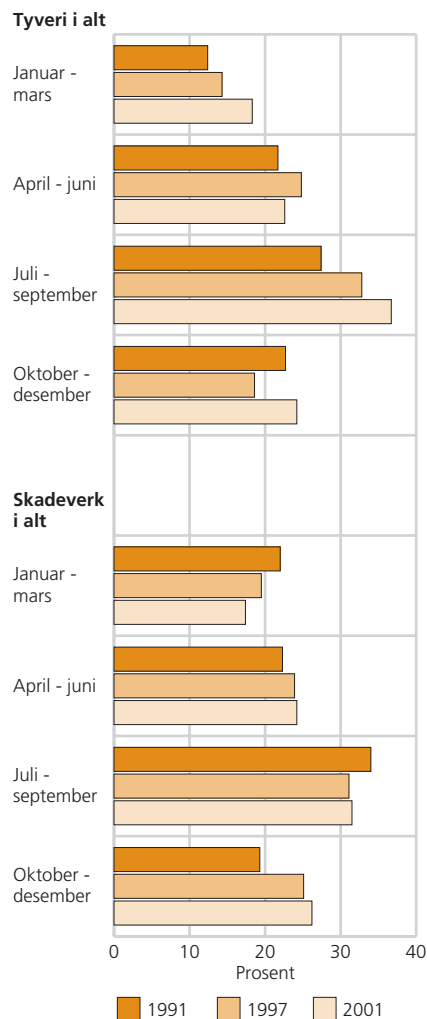
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 10. Tilfeller av tyveri og skadeverk, etter gjerningssted. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 11. Tilfeller av tyveri og skadeverk, etter tid på året. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

1997 og 2001, er det imidlertid ikke grunn til å tro at det er blitt betydelig flere tilfeller av tyveri på offentlig sted i Norge.

Skade på bil er den mest vanlige formen for skadeverk som folk opplever. Omtrent halvparten av disse skadeverkene skjer i forbindelse med biltyveri eller tyveriinnbrudd i biler. Det er imidlertid like vanlig at biler blir skadet uten at det samtidig har forekommet tyveri, og i alle tre undersøkelsene er 60 prosent av alle rene skadeverk påført biler.

Sesongavhengig utsatthet

Ut fra LKU er det i desember vi blir minst utsatt for tyveri og skadeverk. Det er langt vanligere å bli både frastjålet ting og utsatt for skadeverk på midt- og sensommeren enn i løpet av vinteren og våren. At tyverier mot private skjer oftere om sommeren enn om vinteren, og at tyverier i tilknytning til biler er mer utbredt enn tyverier fra boliger, er forhold som vi også ser i det politiregistrerte kriminalitetsbildet. At kriminalstatistikken og resultatene

fra LKU viser noen av de samme bildene av tyverier i Norge, har sammenheng med folks høye anmeldelsestilbøyelighet.

Tyveri anmeldes, men noe mindre enn før

Som det fremgår av figur 12, blir flertallet av tyverier anmeldt, og i 2001 hadde dette skjedd for 67 prosent av alle tilfeller av tyverier. Det er en noe mindre andel av de rene tyveriene som anmeldes, men anmeldelsestilbøyeligheten har vært stabil rundt 60 prosent i alle tre undersøkelsene siden 1991. Tyverier som også omfatter skadeverk, anmeldes i hele åtte av ti tilfeller, og er den type lovbrudd i LKU som anmeldes mest. I 1991 ble imidlertid nesten 90 prosent anmeldt, og vi ser en klar nedgang i anmeldelsestilbøyeligheten i 1997 og 2001.

I kriminalstatistikken over anmeldte lovbrudd har antallet grove tyverier fra boliger, det vil ofte si innbrudd med tyveri og skadeverk, vist en klar nedgang i løpet av 1990-tallet. Det har tidligere vært antatt at denne nedgangen har sammenheng med en nedgang i det reelle omfanget av denne type lovbrudd (SSB 2003 og 2004b). LKU viser en nedgang i antallet tyverier generelt, og tyveri med skadeverk spesielt. Det ser samtidig ut til å ha vært en nedgang i tilbøyeligheten til å anmelde tyveri med skadeverk. Ut fra disse forhold er det et stort samsvar mellom nedgangen av grove tyverier i kriminalstatistikken og resultatene i LKU.

Vi har imidlertid også sett at tyveri fra bolig utgjør en større andel av alle tyveriene i 1997 og 2001 enn i 1991. Dette har sammenheng med en viss økning i andelen tyverier fra boliger som ikke omfatter skadeverk. I kriminalstatistikken finner vi en parallell økning i antallet simple tyverier, hovedsakelig tyverier uten innbrudd og skadeverk, fra bolig. Det er med andre ord også her et relativt stort samsvar mellom LKU og statistikkene over anmeldte lovbrudd: Begge kildene peker i retning av en reell nedgang i omfanget av grove tyverier fra bolig, og at andelen av boligtyveriene som ikke omfatter innbrudd er blitt noe høyere. Rene tyverier blir imidlertid anmeldt i mindre grad enn innbrudd med skadeverk. Når kriminalstatistikken viser en nedgang i det samlede omfang av anmeldte simple og grove tyverier fra bolig, får vi dermed et noe skjevt bilde av den reelle utviklingen. Ut fra LKU er den reelle nedgangen med andre ord noe mindre enn det som fremgår av statistikkene over anmeldte lovbrudd – og samlet sett ser det ut til at folk opplever å bli frastjålet ting fra sine private hjem i nesten like stort omfang som for 10 år siden.

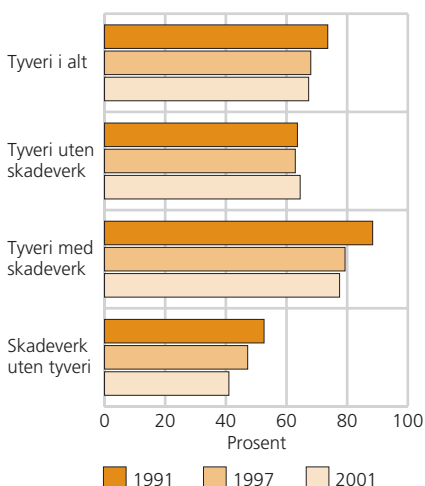
Rene skadeverk anmeldes i betydelig mindre grad enn tyveri, og vi ser en klar nedgang i både omfang og tilbøyelighet til å anmelde de rene skadeverkene. Dette ser ved første øyekast ut til å stå i sterk kontrast til den store økningen i antallet anmeldte skadeverk vi har hatt i løpet av den samme perioden. Men det er ikke privatpersoner som står bak den kraftige økningen i anmeldte skadeverk, hovedsakelig tagging og graffiti, i løpet av 1990-tallet (Høigård 2002, Gundersen 2000, Stene 2003b). Ut fra LKU kan det snarere se ut til at folk, i noe større grad enn tidligere, løser sine problemer med skadeverk på en annen måte enn å anmelde til politiet.

Hvorfor ikke anmelde tyveri?

Selv om vi går til politiet i noe mindre grad enn tidligere, er anmeldelsestilbøyeligheten for tyveri og skadeverk fremdeles veldig høy. Oppklaringsprosenten for tyverier har i mange år vært stabil rundt 11-12 prosent. Det vir-

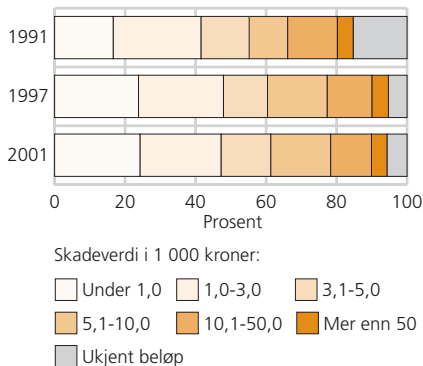

Figur 12. Tilfeller av tyveri og skadeverk som ble anmeldt, etter type lovbrudd. 1991, 1997 og 2001. Prosent

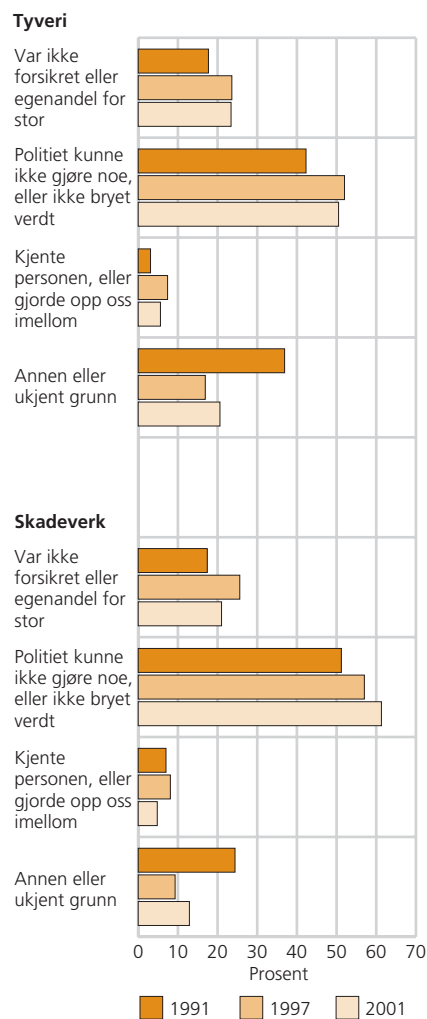
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 13. Tilfeller av tyveri eller skadeverk, etter skadeverdi i 1 000 kroner. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 14. Tilfeller av tyveri og skadeverk som ikke er anmeldt, etter grunn for ikke å anmelde. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

ker derfor lite sannsynlig at ofrenes motivasjon for å anmelde er bygget på en forventning om at politiet da vil finne de stjålne tingene – eller sørge for at lovbrøyteren blir straffet. Selv om vi i LKU ikke spør om hvorfor folk anmelder, er det grunn til å anta at kravene fra forsikringsselskapene er en viktig årsak for mange. Dette ser imidlertid ikke ut til å være den eneste årsaken til at mange anmelder: En svært stor andel av alle anmeldte tilfeller, spesielt blant de rene skadeverkene og tyveriene, utgjør en relativt lav verdi. I de to siste undersøkelsene var offeret frastjålet verdier for 3 000 kroner eller mindre i mer enn halvparten av alle de rene tyveriene. Omtrent hvert fjerde omfattet en verdi på inntil 1 000 kroner. Tilsvarende var verdier for 3 000 kroner eller mindre ødelagt i over 60 prosent av alle tilfeller av rene skadeverk.

Det er grunn til å tro at det er de tyveri og skadeverk som utgjør små verdier som i minst grad blir anmeldt, og at det er en manglende forsikring eller en for stor egenandel som er årsaken til at de ikke går til politiet. Sammenliknet med 1991, er det da også noe flere de siste årene som oppgir dette

som årsak til ikke å anmelde tyverier. En manglende forsikring eller for høy egenandel var imidlertid kun oppgitt som årsak for i underkant av hvert fjerde ikke-anmeldte tyveri både i 1997 og 2001. Samme grunn er brukt for en like stor andel av de ikke-anmeldte skadeverkene. At offeret mener at politiet likevel ikke kunne gjøre noe, eller at de ikke synes at en anmeldelse var bryet verdt, er den vanligste årsaken til at både tyverier og skadeverk ikke blir anmeldt. I LKU 1997 og 2001 var dette oppgitt som årsak i mer enn halvparten av alle ikke-anmeldte tyverier og hele 60 prosent av alle ikke-anmeldte skadeverk. Det er svært få tilfeller av både tyveri og skadeverk hvor politiet holdes utenfor fordi offeret og gjerningspersonen har ordnet opp seg imellom.

LKU om utsatthet for lovbrudd fra 1983 til 2001

En kartlegging av hvor mange i befolkningen som blir ofre, gir oss en beskrivelse av den totale kriminaliteten. Omfanget av hendelser kan vise oss en noe annen side av kriminalitetsbildet. I tillegg til disse ulike metodene, har vi også sett at det finnes forskjellige kilder til å beskrive kriminalitetsbildet i Norge. De ulike kildene tilfører oss en bredere forståelse av hva som skjer i vårt samfunn. I enkelte sammenhenger kan de også gi oss helt forskjellige, og noen ganger motstridende, virkelighetsbeskrivelser. I vår streben etter å forstå hvordan det går med relasjonene oss imellom, er LKU en sentral kilde. Vi har her sett at disse offerundersøkelsene blant befolkningen 16 år og over, blant annet tilsier at:

- Hver syvende person blir årlig utsatt for lovbrudd.
- Befolkningen er mindre utsatt enn tidligere, spesielt for tyveri og skadeverk.
- Utøvelse av voldelig eller truende atferd skjer oftere enn at noen stjeler fra privatpersoner.
- De yngste er mest utsatt, og risikoen for å bli offer er synkende med stigende alder for nesten alle typer lovbrudd.
- Vold utøves oftest av helt eller delvis fremmede, og skjer oftere i det offentlige rom enn i tilknytning til boliger.
- Kvinner i større grad enn menn er utsatt for vold i nærmiljøet og fra utøvere i de nærmeste relasjoner.
- Rus er en del av mange voldsepisoder, men langt fra alle.
- Hvert sjettede tilfelle av vold blir anmeldt, men politiet har fått kjennskap til hvert tredje.
- Vi er mest utsatt for tyveri når vi beveger oss ute på offentlige steder.
- Det er like mye tyveri fra boliger, men mindre skader ved innbrudd.
- Rene skadeverk skjer oftest mot bil, og langt sjeldnere mot private boliger.
- Tyveri og skadeverk i betydelig grad er sesongavhengig.
- Mer enn to tredjedeler av alle tyverier blir anmeldt.
- Tilbøyelighet til å anmelde både tyveri og skadeverk er blitt noe mindre.

Referanser

- Andersen, Arne mfl. (2001): Dokumentasjon av levekårsundersøkelsene, Notater 2001/57, Statistisk sentralbyrå.
- Barstad, Anders og Mads Ivar Kirkeberg (2003): Levekår og ulikhet i storby. Utredninger til Storbymeldingen, del 2, Notater 2003/34, Statistisk sentralbyrå.
- Ellingsen, Dag (2001): *Kriminalitet og rettsvesen*, 4. utgave, Statistiske analyser nr. 48, Statistisk sentralbyrå.
- Engeland, Anders og Branko Kopjar (2000): Voldsskader i Norge – en analyse av data fra personskade-registeret. i: *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* nr. 6, 2000.
- Gundersen, Frants (2000): Innvandrere som ofre., i: *Innvandrere og nordmenn som offer og gjerningsmenn*, Rapporter 2000/18, Statistisk sentralbyrå.
- Hjemdal, Ole Kristian (2002): Faktadel, kapittel 3 i: *Håndbok – Politiets behandling av familievoldssaker*, Politidirektoratet, Oslo.
- Høigård, Cecilie (2002): *Gategallerier*, Pax forlag, Oslo.
- Olaussen, Leif-Petter (1995a): Voldskriminalitetens utvikling de to siste tiårene, i: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, s. 97-116, nr. 4 1995, De nordiske kriminalistforeninger, København.
- Olaussen, Leif Petter (1995b): Angst for volds-kriminalitet i Norge, i: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, s. 249-272, De nordiske kriminalistforeninger, København.
- Pape, Hilde og Kari Stefansen (red.) (2004): *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for tusler, vold og seksuelle overgrep*, Rapport nr. 1/2004, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Pape, Hilde (2003): Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold, i: *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* nr. 15, 2003.
- Skjørtén, Kristin, Tore Bjørgo og Leif Petter Olaussen (1999): *Forskning om vold*, Norges forskningsråd.
- Statistisk sentralbyrå (2004a): Levekårsundersøkelsen, oversiktside 1997-2004, <http://www.ssb.no/emner/00/02/levekkaar/>.
- Statistisk sentralbyrå (2004b): Kriminalstatistikk. Lovbrudd anmeldt. <http://www.ssb.no/emner/03/05/lovbrudda/>
- Statistisk sentralbyrå (2003): Sosiale indikatorer 1980-2003: Kriminalitet, og vedlegg om Sosial deltaking, *Samfunnsspeilet*, 4, 2003.
- Statistisk sentralbyrå (2002): Levekårsundersøkelsen 2001. Utsatthet og uro for lovbrudd: Antall ofre for vold og trusler er uendret, Dagens statistikk 16.12.2002. <http://www.ssb.no/emner/03/05/vold/>
- Statistisk sentralbyrå (2001a): *Levekårsundersøkelsen 1996-1998*. Norges offisielle statistikk C 704.
- Statistisk sentralbyrå (2001b): Levekårsundersøkelsen 2000. Arbeidsmiljø, <http://www.ssb.no/emner/06/02/arbmiljo/>

Statistisk sentralbyrå (1999): Levekårsundersøkelsen 1997. Boforhold, fritid og vold: Ett av fem voldstilfeller skjer i hjemmet. Ukens statistikk nr. 7, 1999, http://www.ssb.no/ukens_statistikk/utg/9907/1.shtml

Statistisk sentralbyrå (1998): Levekårsundersøkelsen. 1997. Boforhold, organisasjonsliv, fritid og vold: Unge kvinner mer utsatt for vold, Ukens statistikk nr. 23, 1998, http://www.ssb.no/ukens_statistikk/utg/9823/1.shtml

Statistisk sentralbyrå (1996): *Levekårsundersøkelsen 1995*, Norges offisielle statistikk C 301.

Statistisk sentralbyrå (1992): *Levekårsundersøkelsen 1991*, Norges offisielle statistikk C 43.

Statistisk sentralbyrå (1988): *Levekårsundersøkelsen 1987*, Norges offisielle statistikk B 772.

Statistisk sentralbyrå (1985): *Levekårsundersøkelsen 1983*, Norges offisielle statistikk B 511.

Stene, Reid J. (2003a): Vold og trusler i 20 år. Levekårsundersøkelsene 1983-2001, Samfunnsspeilet 1, 2003, Statistisk sentralbyrå.

Stene, Reid J. (2003b): Barn og unge inn i rettsystemet. Kriminalitet blant barn og unge, Del 1, Notat 2003/13, Statistisk sentralbyrå.

Vågane, Liva (2002): Samordnet levekårsundersøkelse 2001 – tverrsnittundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport, Notater 2002/56, Statistisk sentralbyrå.